

можливостей для занять фізкультурою і спортом, ніж у місті, яке мало розвинену спортивну інфраструктуру, реманент, досвідчених тренерів.

Таким чином, аналіз соціально-побутового розвитку села в роки передвоєнних п'ятирічок показує, що його рівень продовжував істотно відставати від потреб жителів. Наведені факти переконливо свідчать, що створення колгоспів і радгоспів не супроводжувалося модернізацією та прискореним розвитком сільської соціально-побутової сфери, зокрема культурно-освітніх закладів.

1. Денисовець П.М. *Культосвітня робота в колгоспах України і формування нового побуту на селі // Питання історії СРСР. Збірник наукових праць. – Харків, 1982. – Вип. 27; Коновалов М.А. Культурне будівництво на селі (1930–1936 рр.) // Український історичний журнал. – 1960. – № 6; Ткачова Л.І. Розвиток культури українського села у передвоєнні роки (1938–1941рр.) // Історичні дослідження. Вітчизняна історія: Збірник наукових праць. – К., 1984. – Вип.10.*
2. Рибак І.В. *Соціальна інфраструктура українського села: зміни, труднощі, проблеми (20-ті початок 90-х рр. ХХ ст.). – К., 1997; Його ж. Соціально-побутова інфраструктура українського села (1921–1991рр.). – Кам'янець-Подільський, 2000.*
3. *Центральний державний архів громадських організацій України. – Ф. 1. – Оп. 34. – Спр.245.*
4. *Вісті. – Орган Всеукраїнського виконавчого комітету рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. – 1930. – 22 травня.*
5. *Полянський О. Культура і побут в колгоспах. – Харків, 1930.*
6. *Вісті. – Орган Всеукраїнського виконавчого комітету рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. – 1931. – 26 березня.*
7. *Коммунист. – Орган Центрального і Харківського комітетів Компартії України. – 1935. – 7 листопада.*
8. *Партеец. – Орган ЦК ВКП(б). – 1934. – № 2.*
9. *История советского крестьянства СССР: В 5 томах. – Т. 3. – М., 1987.*
10. *Коммунист. – Орган Центрального і Харківського комітетів Компартії України. – 1940. – 25 грудня.*
11. *Комсомольский работник. Орган ЦК ВЛКСМ. – 1939. – № 20-21.*
12. *Островський В.В. Колхозное крестьянство СССР. – М., 1967.*
13. *Коммунист... – 1938. – 20 листопада.*
14. *Михайлов О.О. Культурний розвиток українського села в роки соціалістичного будівництва (1929–1941рр.). – К., 1963.*
15. *Центральний державний архів вищих органів влади України. – Ф. 1. – Оп. 7. – Спр. 1765.*
16. *Ермак Е.П. Преобразование культурно-бытового уклада украинского села (1926–1937 гг.) // Становление и развитие социалистического образа жизни в советской деревне: Сборник статей. – Воронеж, 1982.*
17. *Збірник постанов та розпоряджень робітничо-селянського уряду УРСР. – 1933. – № 40.*
18. *Коммунист... – 1938. – 20 листопада.*
19. *Вісті... – 1936. – 22 грудня.*
20. *Народне господарство Української РСР у 1956 році: Статистичний збірник. – К., 1957.*
21. *Коммунист... – 1938. – 20 листопада.*
22. *Соціалістична Україна: Статистичний збірник. 1937р. – К., 1938.*
23. *Андреева М.С., Виноградова А.П., Пинасов С.А., Чернелський Г.И. История культурно-просветительной работы в СССР. – Ч. 2. – Харьков, 1970.*
24. *Вісник фізкультури. Орган комітету в справах фізкультури і спорту РНК УРСР. – К., 1938.*
25. *Фізкультурник України. – Орган Всеукраїнської ради фізичної культури при ЦК ЛКСМУ. – 1933. – № 3-4; 1932. – № 5.*
26. *Вісті... – 1934. – 18 лютого.*
27. *Коммунист... – 1933. – 9 травня.*
28. *Коммунист... – 1935. – 18 лютого.*
29. *Вісті... – 1936. – 8 вересня.*
30. *Вісті... – 1939. – 15 серпня.*
31. *Радянський спорт. – Орган Ради союзу спортивних товариств і організацій УРСР. – 1938. – 22 грудня.*
32. *Вісті... – 1938. – 22 квітня.*

В. Задунайський

ВІЙСЬКОВО-КАВАЛЕРІЙСЬКА ПІДГОТОВКА МОЛОДІ В СРСР ТА ПОЛЬЩІ У МІЖВОЄННІ ЧАСИ ТА КОЗАЦЬКА СПАДЩИНА

Функціонування будь-якої армії залежить від багатьох факторів, у тому числі й від рівня підготовленості до військової служби тих, хто вступає до лав Збройних Сил. Особливо актуальним це було за умов визрівання II світової війни, коли реальною була потреба поширення військових знань серед ймовірного військового поповнення. Все це в першу чергу стосується СРСР та Польщі, котрі вважали один одного можливими противниками та мусили бути наготові.

Підготовка молоді до військової служби мала профільний характер, що обумовлювалося існуванням окремих родів військ зі своєю специфікою. Все це стосувалося і військово-кавалерійської підготовки, що здійснювалася у 20-ті – 30-ті рр. ХХ ст., поки ще існував відповідний рід військ у військах провідних країн Європи. Цікавість до цієї діяльності обумовлюється не лише важливістю з'ясування різноманітних аспектів бойової підготовки європейських армій, а і можливістю зіставити її зміст із досягненнями у цій царині в козацьких військах, що проіснували до початку 20-х рр. ХХ ст., та мали вплив на розвиток сусідніх армій.

Видається доречним проаналізувати і рівень запозичення відповідного козацького досвіду радянською військовою системою у контексті розгортання військово-кавалерійської підготовки. Увага до кавалерійської підготовки козаків обумовлена ще й тим, що серед їхніх формувань домінували кавалерійські частини. Окрім цього, в козацькій кавалерії повно зберігалися засади специфічного бойового вишколу, що був основою відповідного козацького бойового мистецтва. Зацікавлення козацьким вишколом є важливим для української історичної науки з огляду на те, що серед козацьких формувань початку ХХ ст. значне місце посідали нащадки українських козаків (домінували в Кубанському Козацькому війську та мали значний відсоток серед донських і терських козаків). Саме тому аналіз відповідної спадщини сприятиме комплексному вияву українських військово-козацьких традицій, що заслуговують на відповідне вивчення та зіставлення з аналогічними заходами сусідніх країн Європи.

Отже, дослідження змісту військово-кавалерійської підготовки молоді у 20-ті – 30-ті рр. ХХ ст. в СРСР та Польщі у порівнянні із відповідною козацькою спадщиною є досить важливим аспектом як вітчизняної, так і загальноєвропейської історії (в першу чергу стосовно військової справи), а тому потребує ґрунтовних наукових досліджень. На жаль, ця проблематика досі не набула належної уваги з боку українських та зарубіжних істориків. В першу чергу необхідно підкреслити, що серед зарубіжних істориків значну увагу питанням військового життя та розвитку кавалерії Європи міжвоєнної доби приділяють польські вчені [1]. Проте, питання військово-кавалерійської підготовки молоді не досліджували. Це ж стосується і тих науковців, котрі торкалися військової діяльності козацьких формувань у 1918–20 рр. або за козацької доби (стосовно особистого бойового

вишколу молодиків інформація відсутня) [2]. Серед російської історіографії слід виділити військово-фахові розробки, у яких проаналізовано розвиток європейської кавалерії у 20-ті рр. XX ст. [3]. На жаль, питання військово-кавалерійської підготовки не розглядалося. Серед російських дослідників історії козацтва дедалі більше з'являється тих, які вивчають історію козацьких формувань після подій громадянської війни 1918–20 рр. [4], але їм також бракує уваги питанню вияву підготовки до військової служби козацької молоді. У роботах сучасних науковців, що стосуються розвитку козацької військової системи дореволюційної доби, також не приділено уваги питанню військової підготовки молоді [5]. Вітчизняна історіографія, на жаль, теж не досліджує засади бойового вишколу українських козацьких формувань дореволюційної доби та аспекти допризовної військово-кавалерійської підготовки молоді в європейських країнах напередодні II світової війни [6]. Натомість зосереджує свою увагу на загальних аспектах становлення Збройних Сил України.

Автор цієї статті досліджує зміст козацької військової спадщини та засади бойового вишколу військових формувань провідних країн Європи, проте досі не аналізував допризовну військово-кавалерійську підготовку молоді у 20–30-ті рр. XX ст., ще й у порівнянні із досягненнями козацького середовища передреволюційної доби [7].

Такий стан речей ілюструє брак фахових досліджень з військово-кавалерійського вишколу молоді міжвоєнної доби в СРСР та Польщі, ще й у порівнянні із відповідною підготовкою козацької спільноти на початку XX ст. Отже, ця тематика не була опрацьована вітчизняною та зарубіжною історіографією, що і обумовило появу цієї розробки.

Автор публікації ставить за мету виявити значення та місце військово-кавалерійської підготовки молоді у контексті розвитку військових систем СРСР та Польщі у 20–30-ті рр. XX ст. і його зіставлення між собою та відповідними аналогами козацького середовища (пов'язаного з українською військово-козацькою спадщиною). Об'єкт вивчення – військово-кавалерійська підготовка молоді в СРСР та Польщі у міжвоєнний період, предмет – козацька спадщина у цьому процесі.

Наукова новизна цієї роботи зумовлена тим, що автор уперше на ґрунті доступних джерел і аналізу існуючої літератури намагається дослідити зміст та місце військово-кавалерійської допризовної підготовки молоді у провідних країнах Європи у міжвоєнні часи в контексті загальновоїнського розвитку та одночасно порівняти ці досягнення з відповідною спадщиною козацької спільноти попередніх часів. Широке залучення практично невідомих історичних фактів із військово-кавалерійського бойового вишколу молоді в СРСР та Польщі і порівняння його змісту між ними та з досягненнями козацької спільноти, вочевидь, сприятиме більш об'єктивному та комплексному дослідженню вітчизняної історії та історії передвоєнного військового розвитку європейських країн.

Джерельною основою цієї статті стали статuti, директиви, настанови та звіти військового керівництва (центрального та місцевого рівнів) провідних країн

Європи з військово-кавалерійського вишколу молоді. Зазначені матеріали почерпнуто з архівних фондів України (ЦДАВО України, Державного архіву Харківської області (ДАХО) і Державного архіву Івано-Франківської області (ДАІФО)), Росії (Державного архіву Краснодарського Краю – РДАКК) та Польщі (Центральний Архів Військовий – САВ). Зазначена сукупність джерельних матеріалів забезпечує наукову достовірність цієї статті.

Розпочнемо розгляд проблеми військово-кавалерійського вишколу допризовної молоді з розвитку цієї справи в Польщі. З огляду на необхідність такої підготовки, Рада Міністрів 25 квітня 1925 р. видала Розпорядження № 85 [8, 1]. В цьому документі йшлося про утворення воєводських та повітових комітетів із фізичного виховання (WF) і військової підготовки (PW) та призначення керівництва цих спеціальних державних підрозділів. Варто підкреслити, що з метою координації цього руху було передбачено утворення „Керівної Ради”, до котрої мали входити по 2 представника від Міністерства військових справ, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства праці та Опіки суспільної і Міністерства релігійних визнань і освіти [8, 1-3]. Отже, допризовна військова підготовка була визнана на найвищому державному рівні та отримала необхідну системність і чіткість.

У ній важливе місце відводилося і військово-кавалерійській підготовці допризовної молоді. Слід підкреслити, що безпосередню опіку над центрами допризовного вишколу здійснювали стройові військові частини, котрі несли відповідальність і за функціонування літніх вишкільних таборів. Так, у межах Львівського окружного управління військової підготовки та фізичного виховання мусили діяти 4 літніх табори (по 100 юнаків у кожному) на основі 5, 11, 12 піхотних дивізій [9, 1-2]. Активізація військово-кавалерійського вишколу молоді почалася після циркулярного розпорядження Міністра Військових Справ 10.05.1930 р., метою якого було забезпечення ґрунтового навчання допризовників для служби у кавалерійських частинах (при цьому вважалося за можливе завдяки допризовній підготовці скоротити подальшу службу в стройових частинах регулярної кавалерії) [16, 1-5]. Навчання мало відбуватися в літніх таборах та в повітових комендатурах. При цьому на місцевому рівні передбачалося навчання щонеділі та у святкові дні впродовж 9,5 місяців (за винятком 4 головних католицьких та 3 державних свят) по 4 години на день, що загалом становило 144 години на рік [10, 5]. Вишкіл мусив тривати 2 роки.

Слід звернути увагу на його безпосередній зміст, котрий чітко регламентувався відповідно до значимості військових дисциплін. Так, упродовж першого року 43 % часу приділялося кінному вишколу (кінна їзда, володіння холодною зброєю та кінний бій), 41 % – навчанню в пішому строю (стрільби, маскування тощо) та 16 % – загальновоїнському вишколу [10, 5]. Визначене співвідношення часу на різні види військової підготовки засвідчує перевагу кінного вишколу, що для польської кавалерії було традиційним. Про таку спрямованість свідчить і вимога – виховувати у майбутніх кавалеристів переконання в тому, що холодна зброя для кінноти є основою як під час атаки, так і в умовах оборони кінно. Такі підходи закріплювалися і впродовж другого року вишколу, коли на кінний вишкіл відводилося вже до 50 % часу

за рахунок скорочення загальновійськової підготовки до 8 % (кінний вишкіл не змінювався) [10, 6-8].

Отже, польський допризовник готувався до строкової служби відповідно до пріоритетів загальновійськового кінного вишколу, що видається цілком доцільним. При цьому слід підкреслити, що вишкіл як допризовної молоді, так і стройового кіннотника зберігав засадничі пріоритети класичної кавалерії (націленість на ведення бою кінно із застосуванням „табельної” холодної зброї) [11, 3, 8; 12, 1] та водночас, відповідно до нових обставин військових зіткнень, значну увагу приділяв вишколу в піхотному строю [11, 14; 13, 14].

Окремо слід згадати про матеріальне забезпечення літніх таборів для допризовників. Відповідно до нормативних актів, на початку 30-х рр. XX ст. у кожній військовій окрузі відбувалися 4 окружні табори (3 – для юнаків та 1 – для комендантів), у котрих харчування і матеріальне забезпечення здійснювалося Міністерством військових справ та відділами фізичного виховання і військової підготовки. Цікавим було те, що харчування передбачало 20 % надбавку порівняно із загальновійськовим раціоном та щоденні кишенькові гроші для юнаків [14, 17].

У контексті військової підготовки молоді на початку 30-х рр. XX ст. проводилася і спортивна робота. Про це свідчить контроль за нею з боку регіональних управлінь із військової підготовки та фізичного виховання. Так, згідно з підсумками виборення державного спортивного знаку „POS” влітку 1932 р. та відповідно до „Настанови” по роботі спортивних спілок на 1937–1938 рр. виявляються військові пріоритети спортивної підготовки молоді (серед 5 пріоритетів на 1 місце поставлена вимога підготовки до оборони країни) [15, 1-3; 16, 2].

Таким чином, у 20–30-ті рр. XX ст. у Польщі значну увагу було приділено загальновійськовій підготовці молоді як у відповідних структурах, покликаних до здійснення цієї мети, так і у загально-спортивних об’єднаннях. При цьому безпосередню опіку та оцінку цієї підготовки здійснювали структури Збройних сил та міжвідомче утворення з фізичного виховання та бойової підготовки. У цьому контексті військово-кавалерійська підготовка відіграла помітну роль у вишколі допризовної молоді й була покликана належно підготувати до служби у стройових кавалерійських частинах польську молодь. Зміст та форми цього вишколу відповідали пріоритетам розвитку польської кінноти та можливостям держави і здійснювалися на належному рівні, що дає підстави позитивно оцінити цю складову загальновійськової підготовки молоді в Польській державі напередодні II світової війни.

Стосовно Радянського Союзу слід зазначити, що потребу в підготовці якомога більшої кількості бійців початкового рівня вишколу намагалися досягнути різними способами. Певним початком військової підготовки цивільного населення були заходи, пов’язані із роботою „ВСЕОБУЧА” влітку 1918 р. [17, 24]. Більше уваги підготовці молоді було приділено у Декреті ЦВК РНК СРСР від 8 серпня 1923 р., в котрому йшлося про обов’язковий військовий вишкіл із 16-річного віку [18, 9]. Ця підготовка повинна була тривати 160 годин (або чотири тижні) і мала початковий характер. Завершував цей процес вишкіл з безпосередньо військової підготовки для молоді

старше 19-ти років, який мав тривати до 10 ти тижнів [18, 10]. Ще більш зорієнтованим на розгортання військово-кавалерійського вишколу допризовної молоді було запровадження центрів „Ворошилівських вершників” [19, 8]. При цьому необхідно зауважити, що кавалерійська підготовка була і раніше [20]. Початок ворошилівському руху було покладено на теренах колишньої Обл. Війська Донського з ініціативи керівництва місцевих колгоспників після зняття низки обмежень із колишньої козацької спільноти. Офіційний початок поклав відкритий лист „молодих козаків” колгоспу „Донський скакун” у січні 1936 р. у газеті „Комсомольська Правда” (Тарасовський р-н Ростовської області) [19, 8-9]. Розгортання цього руху проводилося під керівництвом місцевих партійних та комсомольських комітетів і ширилося по всьому Радянському Союзу.

Стан володіння навичками кавалерійської їзди на той час серед молоді (у тому числі в колишніх козацьких регіонах) був дуже низький, що планувалося надолужити за рахунок тривалої допризовної підготовки. Слід підкреслити, що навчання у центрах „Ворошилівських вершників” здійснювалося в рамках союзного „Осоавиахима” і мало чітке військово-прикладне спрямування. Існувала низка нормативів, котрими слід було оволодіти, щоб здобути почесне звання „Ворошилівського вершника” [21, 13-16]. Цікавим є і те, що для отримання цього престижного звання визначалися офіційні вимоги ідеологічного характеру: ударник на виробництві та відмінний радянський громадянин [19, 29].

Слід наголосити на тому, що на вишкіл кавалеристів-допризовників виділялося 190 годин, з яких політична підготовка займала 32 години, а на володіння холодною зброєю і стрільцю підготовку – 10 годин [19, 31]. Такий принцип підтверджував той факт, що радянська система більше уваги приділяла ідеологічній обробці („зомбуванню”) молоді, ніж її військовій підготовці. Це було звичною практикою радянського режиму не лише у допризовній підготовці молоді, але і під час стройової військової підготовки (суттєва перевага в 3 рази за обсягом часу ідеологічно-пропагандистської обробки над вишколом із практичної військової підготовки кавалеристів) [22, 14-15, 60-61, 68].

Повертаючись до аналізу прикладного військово-кавалерійського вишколу допризовної молоді, слід зазначити, що з метою уніфікувати його зміст та співвіднести його із вимогами вишколу кавалеристів у стройових частинах Червоної Армії, з’явилися чіткі програми, нормативи та навчальні посібники. Так, у 1931 р. було видано „Підручник для кавалерійських гуртків військових знань I і II ступеня”, де містилися основні вимоги з вишколу у кінному та пішому ладах допризовної молоді, відповідно до стандартів регулярних кавалерійських частин [20, 56, 61-63; 23, 146-155, 84-87]. Саме тому більше уваги приділялося діям кінно, що обумовлювалося необхідністю використання холодної зброї. Поряд із цим визнавалося необхідним вміти діяти і пішо, як за допомогою вогневого бою, так і використовуючи багнет.

Зазначена спрямованість простежувалася і у матеріалах „Учебний посібник для гуртків та клубів ворошилівських кавалеристів”. Слід наголосити на тому, що цей посібник також орієнтувався на основні

вимоги відповідних військових статутів та настанов із вишколу червоної кавалерії [21, 83-87].

Отже, військово-кавалерійська підготовка допризовної молоді в СРСР здійснювалася чітко і досить ґрунтовно та була вповні інтегрована у військову систему Червоної Армії (відповідність вимогам нормативних актів та постійний зв'язок і контроль з боку Народного Комітету Оборони та відповідних військових відомств). При цьому зміст бойового вишколу передбачав здатність майбутніх червоноармійців-кіннотників діяти як пішо, так кінно (за умови більшої спрямованості на ведення бою кінно із використанням холодної зброї, що було притаманним для кінноти Червоної Армії в той час). Слід наголосити і на тому, що до кавалерійського вишколу в II п. 30-х рр. XX ст. радянське керівництво намагалося залучити мешканців колишніх козацьких регіонів (в першу чергу, Дону і Кубані), щоб використати їхню традицію на кавалерійській військовій службі. Проте, все це мало лише зовнішній вигляд, бо реального відродження козацького військового стану не відбувалося. Більше того, до „козаків” зараховували будь-якого мешканця зазначених регіонів без проходження тривалого вишколу як бойового, так і морально-етичного. До того ж, у військово-кавалерійській підготовці допризовної молоді, як і у вишколі червоноармійців-кіннотників у стройових частинах Червоної Армії, більше уваги зверталось на ідеологічну обробку, а не на профільне бойове навчання. Поясненням цього була першочергова мета радянського режиму – ідеологічно опанувати молодь за умов проведення масових репресій 30-х рр. XX ст.

Переходячи до зіставлення допризовної військово-кавалерійської підготовки молоді в Польщі та Радянському Союзі, слід зазначити, що вони мали багато спільного: контролювали цей вишкіл найвищі державні структури за участю військових відомств, утворилося та діяло окреме відомство з військово-фізичної підготовки допризовної молоді, вишкіл майбутніх воїнів-кіннотників відповідав вимогам стройових кавалерійських частин та відповідним статутам і настановам, існували загальнодержавні стандарти і рівні майстерності з вишколу. Відмінності стосувалися такого: перевагою польського вишколу було додаткове харчуванням і грошове забезпечення для кращих „курсантів”. Слід звернути увагу і на те, що під час навчання в польських установах головну увагу звертали на профільний кавалерійський вишкіл, а в СРСР ідеологічна пропаганда за обсягом часу суттєво переважала визначені аспекти особистого бойового вишколу кіннотника.

Отже, за умов значної подібності військово-кавалерійського вишколу допризовної молоді в Польщі та Радянському Союзі, деяка перевага була на боці польської сторони через зосередженість на профільному військово-кавалерійському вишколі, на відміну від надмірної заідеологізованості радянського навчання. У цьому контексті слід звернути увагу на те, що потенційні можливості успішного розвитку цього виду вишколу в СРСР були значно більшими. Мова іде про традиційну підготовку молодих козаків (більшість готувалася до служби в козацькій кавалерії) до багаторічної військової служби. Так, напередодні революційних потрясінь 1917–1920 рр., згідно з військовим статутом, молоді козаки „підготовчого

розряду” впродовж 1-го року посилено вишколювалися з профільного військового спрямування [24, 139-143]. Поряд із цим, до 1909 р. молоді козаки вишколювалися на місцевому рівні (у власній станиці та хуторі), а пізніше – поруч зі „служивими” козаками (після строкової служби обов'язково щорічно відбували таборовий бойовий та військовий вишкіл) проходили навчання впродовж 3-4 тижнів у військовому козацькому таборі [25, 272-273]. Такий принцип забезпечував максимальну адаптацію молодих козаків до специфічного військового середовища і, водночас, опанування основних вмінь і навичок козака-воїна.

Поряд із цим вишкіл у таборі передбачав підтвердження або оволодіння молодими козаками початковим рівнем козацького бойового мистецтва (володіння профільною холодною зброєю в пішому та кінному ладах) та основами військово-тактичних вмінь [25, 2465]. Окремо варто звернути увагу на те, що профільний військовий вишкіл козаків починався ще з дитячих років і виявлявся в отриманні специфічних військово-козацьких вмінь від батька чи родичів (часто сусідів) та стимулювався військово-корпоративним спрямуванням у привілейованій козацькій громаді. До речі, держава чітко зафіксувала права та обов'язки військової козацької верстви як у цивільному житті, так і у військовій системі. Отже, дореволюційні засади функціонування козацької військової верстви забезпечували традиційний військовий вишкіл молодих козаків, що був природним та мав глибоке коріння серед родових козаків. Завдяки цьому військова (у тому числі військово-кавалерійська) підготовка молодих козаків перед вступом до стройових козацьких частин була на дуже високому рівні й переважала всі відомі європейські аналоги. Цей висновок вочевидь відповідає і стану справ із допризовною підготовкою молоді в 20–30-ті рр. XX ст., бо лише представники військової спільноти, зорієнтовані на тривале виконання специфічних обов'язків, ще й з урахуванням давніх традицій, могли найбільш ґрунтовно опанувати відповідні бойові навички та військові вміння. Найвдаліші вже в дитячому віці володіли певними навичками. Так, у 1904 р. під час козацьких змагань у Таманському відділі серед юнаків перемогу у перегонах здобули 10 річні Г. Лузгань та І. Гарбуз [26, 48-49]. Тобто, козацька спільнота (в якій помітну роль відігравали українські козаки, що домінували на Кубані та мали помітний відсоток на Терекі і Доні) мала усталені засади змістовного військово-кавалерійського вишколу.

Отже, Радянський Союз міг би використати досягнення козацької військової системи, але через вороже ставлення до козацького стану (більшість козаків боролася зі зброєю в руках проти радянської влади), навіть, зруйнувавши козацьку військову корпорацію та фізично винищивши найбільш активних ворогів радянського режиму, не наважувався „реабілітувати” козацьку верству. У середині 30-х рр. XX ст., піднявши на „прапор” червоне козацтво, все одно реального відновлення традиційного козацького вишколу молоді не було здійснено, бо він був невід'ємною складовою військово-козацької верстви, котрій не було місця в радянському суспільстві.

Таким чином, можемо зазначити, що військово-кавалерійський вишкіл допризовної молоді в Радянському Союзі попри використання в II пол. 30-х

рр. XX ст. козацької термінології, але за умов функціонування радянської системи, не набув змісту відповідної підготовки за часів існування козацької верстви. Саме тому, маючи кращі можливості та значний досвід козаків, радянський вишкіл майбутніх кавалеристів не лише не випереджав відповідну підготовку в Польщі, але дещо їй поступався. Причиною цього була ідеологічна природа радянської системи та репресивні методи встановлення і підтримки радянського режиму.

Наприкінці слід підкреслити, що проблематика, порушена в цій статті, не є вичерпаною і потребує подальших узагальнюючих досліджень вітчизняної історіографії.

СТАВЛЕННЯ СЕЛЯН УКРАЇНИ ДО ПРИХОДУ НІМЕЦЬКО-ФАШИСТСЬКИХ ВІЙСЬК ТА ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ

Велика Вітчизняна війна (1941–1945 рр.), як складова Другої світової, – найболочіша сторінка історії нашої держави, оскільки Україна протягом тривалого часу була театром військових дій, зоною окупації. Український народ зазнав величезних людських втрат, точну кількість яких і досі не можна назвати впевнено. Найбільше страждань Україні принесли роки окупації: масові розстріли як цивільних, так і військовополонених, вивезення молоді на роботу до Німеччини, голод, холод, хвороби, руйнування міст і сіл. Усе це було наслідком політики нацистської Німеччини, спрямованої на досягнення світового панування й домінанті однієї нації над усіма іншими. У планах фашистів Україні відводилась роль території, що підлягала колонізації німців, а українському народові – робочої сили для задоволення потреб рейху.

Серед широкого кола питань, пов'язаних з історією в цілому періоду Другої світової, на особливу увагу, на нашу думку, заслуговує ще до кінця не розкрита проблема ставлення селянства України до нацистського окупаційного режиму. Вона стала предметом наукової, а деякою мірою політичної дискусії між радянською та західною історіографією протягом усіх повоєнних десятиліть, по-різному вона трактується й сучасними українськими дослідниками [1-18].

Автор статті ставить за мету з'ясувати ставлення селян України до приходу німецько-фашистських сил та специфіки встановлення окупаційного режиму. Об'єкт вивчення – німецько-фашистський окупаційний режим в УРСР, предмет – ставлення до нього українського селянства.

Значна частина українців у перші дні Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.) ще не знала, що з собою несе фашизм. Також ще жевріла в свідомості людей пам'ять про німецьку окупацію України 1918 р., під час якої німці поводитися відносно цивілізовано. Тому не дивно, що ми в цілому ряді наявних у нашому розпорядженні документів радянського, оунівського і німецького походження знаходимо підтвердження вітання приходу німців. Секретар Кіровоградського підпільного обкому КП(б)У М. Скирда в одному зі своїх звітів свідчив, що мешканці деяких сіл Кіровоградської області організовано зустрічали німців із хлібом-сіллю [19, 23]. Професор Грюнберг, який очолював групу відділу політики рейхскомісаріату України, здійснивши поїздку окупованими територіями України, у своїй доповіді також підтвердив лояльне ставлення населення України до німецької влади [20, 3-25]. Невідомий автор оунівського огляду суспільно-політичного життя доповідав своєму керівництву в травні 1942 р.: „З початком війни були між селянством Південної України подекуди навіть немалі симпатії до німців” [21, 38].

У тих місцевостях, де нацисти рахувалися з інтересами селян, настрої останніх різнилися від пануючих по всій Україні. У документі за 1941 р. „Діяльність партизанських загонів у тилу ворога та

1. Smoliczki A. *Jazda Rzeczypospolitej Polskiej w okresie od 12.X.1918 do 25.IV.1920*. Toruń, 2000; *Zarys organizacji I Armii Konnej Siemiona Budionnego (1919–1923) / Kawaleria przeciwników i sojuszników Wojska Polskiego w latach 1918–1921*. – Toruń, 2003.
2. Karpus Z. *Wschodni sojusznicy polski w wojnie 1920 roku*. – Toruń, 1994.
3. Антолюк В. *Польская конница / Конница иностранных армий*. – Москва–Ленинград, 1929.
4. Крикунов П. *Козаки между Гитлером и Сталиным*. – М., 2005; Бугай Н. *Казачество России: отторжение, признание, возрождение*. – М., 2000.
5. Матвеев О. *Военное дело / Очерки традиционной культуры казачества России*. – Москва–Краснодар, 2002. – Т. 1; Тараторин В. *Конница на войне*. – Минск, 1999.
6. *Історія українського війська*. – К., 1993; *Історія українського війська*. – Львів, 1996.
7. Задунайський В. *Українські козацько-лицарські традиції в Наддніпрянській армії УНР (1917–1919рр.) // Схід*. – 2001. – № 3; Його ж. *Вплив козацьких військових традицій на становлення Збройних Сил Української Держави Гетьмана П. Скоропадського // Історичні і політологічні дослідження (Донецький Національний Університет. Історичний факультет)*. – 2003. – № 3/4; Його ж. *Бойова підготовка європейської кінноти та козаків (кінець XIX ст. – початок XX ст.) // Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* – К., 2004. – Вип. 8.
8. ДАІФО. – Ф. 257. – Оп. 1. – Спр. 2.
9. ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 13. – Спр. 47.
10. ДАІФО. – Ф. 257. – Оп. 1. – Спр. 15.
11. САВ. MSW. DK. – № 5777.
12. САВ. MSW. DK. – № 2365.
13. САВ. MSW. DK. – № 5773. – С. 14.
14. ДАІФО. – Ф. 24. – Оп. 13. – Спр. 401.
15. ДАІФО. – Ф. 24. – Оп. 13. – Спр. 396.
16. ДАІФО. – Ф. 423. – Оп. 1. – Спр. 1.
17. ДАХО. – Ф. – Р. 2550. – Оп. 1. – Спр. 158.
18. ДАХО. – Ф. – Р. 2550. – Оп. 1. – Спр. 617.
19. Хайк М., Левин Я. *Ворошиловские всадники*. – Ростов-на-Дону, 1938.
20. *Учебник для кавалерийских кружков военных знаний I и II ступени*. – М., 1931.
21. *Ворошиловский кавалерист: Учебное пособие для кружков и клубов „Ворошиловский кавалерист”*. – М., 1936.
22. *Руководство по боевой подготовке конницы РККА*. – М., 1930.
23. *Строевой устав конницы РККА*. – М., 1933. – С. 146-155, 84-87.
24. *Устав о воинской повинности*. – Петроград, 1915.
25. Задунайський В. *Козацькі учбові збори початку XX ст. – центри вишколу з козацького військового та бойового мистецтва // Український історичний збірник*. – К., 2004. – Вип. 7.
26. РДАКК. – Ф. 418. – Оп. 1. – Спр. 5893.